

צוהר לתיבה

מבט על פרשות השבוע ועל מועדי ישראל
מבעד לתיבות ולאותיות של לשון הקודש

חנן חסן

פרשת חיי שָׂרָה

צדק תעשה לנפשך – חיי שרה

האם לא נכון יותר לקרוא לפרשתנו [אחרי] מות שרה?

פרשנו פותחת למעשה, בסיפור **מותה של שרה**, "וַיְהִי חַיֵּי שָׂרָה... וַתָּמָת שָׂרָה בְּקָרְיַת אֲרָבַע..." על דרך פנימיות, אמור שם הפרשה ללמד על מהותה של הפרשה כולה, מה שלא כל כך מסתדר לכאורה, עם שם הפרשה. כל המסופר בהמשכה, מתרחש לאחר מותה של **שרה** אמנו, וכמו נובע ממותה. אברהם אבינו קונה את מערת המכפלה, כדי **לקבור** בה את **שרה**, ככפי שהוא אומר לעפרון החיתי, "כִּסְף הַשְּׂדֶה קִחַ מִמֶּנִּי וְאֶקְבְּרָה אֶת מֵתִי שָׁמָּה". אחר כך שולח אברהם את אליעזר לחרן, להביא משם אישה ליצחק. רבקה, כלילת המעלות, מצליחה במעלותיה, כמו **להשכיח** מיצחק את חסרונה של אמו האהובה, ולנחם אותו על **מותה**, "וַיִּבְאֶה יִצְחָק הָאֱהָלָה שָׂרָה אִמּוֹ... וַתְּהִי לוֹ לְאִשָּׁה וַיֵּאָהֲבָה וַיִּנָּחֶם יִצְחָק אֶחָדִי אִמּוֹ". אחר כך, בשל **מות שרה** ובחסרונה המורגש, "וַיִּסָּף אֲבִרְהָם וַיִּקַּח אִשָּׁה וְשָׁמָּה קְטוּרָה". אברהם נושא בשנית את הגר, היא קטורה, ומוליד ממנה צאצאים נוספים. רק בסוף הפרשה, מסופר על פטירתו של אברהם אבינו. אולי מן הראוי היה בהתחשב בפעילותו העניפה של אברהם, לקרוא לפרשה "חיי אברהם"? או לחילופין, לקרוא לפרשה "**מות שרה**", בדומה לפרשת **אחרי-מות**, הפותחת ב"אֶחָדִי מוֹת שְׁנֵי בְנֵי אֶהֱרָן?"

ומסביר הרבי מליובאוויטש שחיוו של האדם החי, ומספר שנותיו, אינם נמדדים על פי תאריך הלידה הרשום בתעודת הזהות שלו, אלא על פי משך הזמן המצטבר, בו היה במצב של "**חיות**", שבו גופו היה מחובר לפנימיותו/לנשמתו, והם פעלו יחדיו כישות אחת. באשר לאדם "שנפטר מן העולם", עדיין נמדדת **חיותו** האמיתית, הנצחית, לפי מה שהשאייר אחריו בלכתו, על פי "התולדות שלו" ועל פי התוצאות של מה שעשה בהיותו בגוף, "מה זרעו בחיים, אף הוא בחיים".

דמויות המפתח בפרשתנו הן נשים, וברובה עוסקת הפרשה בנשים, בשידוכין ובנישואין. אם נסרוק את שמות הפרשות, נגלה שפרשה זו היא גם היחידה בתורה, ששמה בנוי על שם אשה. כדי להבין, נרד תחילה לשורש שמה של **שרה**. המלה '**שרה**' היא הטיה בלשון נקבה של **שר**, ומשמעותה שולטת, בעלת **שררה**, משמעות שאכן באה לידי ביטוי ב**שרה**. כאשר אברהם, המייצג את מידת החסד הטבעי בו, מתקשה להרחיק מהבית את ישמעאל, המסכן את נפש יצחק, בגשמיות וברוחניות, היא תופסת פיקוד ודורשת מאברהם, "גֵּרֶשׁ הָאִמָּה הַזֹּאת וְאֶת בְּנָהּ! כִּי לֹא יִירָשׁ בֶּן הָאִמָּה הַזֹּאת עִם בְּנֵי עִם יִצְחָק". אברהם רואה בדרישתה גזירה קשה מאוד ו"לא הומאנית", "וַיִּרַע הַדָּבָר מְאֹד בְּעֵינָיו אֲבִרְהָם עַל אוֹדֶת בְּנֹו". אך הקב"ה, כמו מצטרף לדעתה של **שרה**, ואומר לאברהם "אַל יִרַע בְּעֵינֶיךָ עַל הַנָּעַר וְעַל אֲמָתְךָ כֹּל אֲשֶׁר תֹּאמַר אֵלַיךְ **שרה** שָׁמַע בְּקֻלָּהּ כִּי בִיִּצְחָק יִקְרָא לָךְ זֶרַע". לאמיתו של דבר, **שרה** היא הקוראת נכונה את רצונו וכוונתו של הקב"ה, והקב"ה בעצם מעיד עליה ככזו. ואומר המדרש, "שהיה אברהם **טפל לשרה** בנביאות". כלומר, שבנבואה דווקא (ולא בשאר תחומים), היתה **שרה** גדולה מאברהם. וכבר הרחבנו בעבר על כוח הראייה המיוחד שהיה ל**שרה**.

עוד מגלה לנו המדרש, שהשיר "אֶשֶׁת חַיִּל מִי יִמְצָא..." שאנו נוהגים לשיר בקידוש של ליל שבת, חובר ע"י לא אחר מאשר אברהם אבינו, כדברי הספד לכבוד **שרה** אשתו (למרות שהוא מופיע בתנ"ך בספר משלי שנכתב ע"י שלמה המלך). ומוסיף שלמה בספר משלי וקובע, "אֶשֶׁת חַיִּל עֲטֹרַת בְּעֻלָּה..." ומבהירים חז"ל: "אין לך אשה כשרה בנשים אלא אשה שהיא עושה רצון בעלה". על דרך הנגלה ניתן להסביר, שבעשותה את רצון בעלה, כמו קושרת "אֶשֶׁת החַיִּל" כתרים לראשו של בעלה ומוסיפה לו כבוד. לכאורה, משתמע מזה שהאישה נחותה מבעלה, שכן הוא "החשוב" והוא "הקובע", ואילו היא משמשת רק כ"הגוף המבצע". הגישה הפנימית החסידית מבהירה, כפי שנראה לקמן, כי ההיפך הוא הנכון.

אברהם אבינו שילם מחיר גבוה מאוד בעבור מערת המכפלה, כדי ש**שרה** תיקבר בה. לפי המדרש, קדמו ל**שרה** אדם הראשון וחוה, שהיו קבורים כבר במערה. רק הרבה יותר מאוחר נתוספו אליהם עוד שלשה זוגות, אברהם ו**שרה**, יצחק ורבקה ויעקב ולאה. מעניין לבחון את הזיקה שבין **חנה** ובין **שרה** שהצטרפה אליה. על שמה הראשון של **חנה**, מספרת לנו התורה, שכאשר הביא אותה הקב"ה לאדם הראשון לאחר בריאתה, "וַיֹּאמֶר הָאָדָם זֹאת הִפְעָם עָצָם מִעֲצָמִי וּבִשָּׁר מִבִּשְׁרִי לְזֹאת יִקְרָא אִשָּׁה כִּי מֵאִישׁ לָקָחָהּ זֹאת". אך שם זה, **אִשָּׁה**, לא החזיק מעמד לזמן רב והפך להיות שם תואר כללי, למי שבגרה ויצאה מכלל נערה. התורה מספרת לנו אחר כך גם על המקור לשמה השני - **חנה**, "וַיִּקְרָא הָאָדָם שֵׁם אִשְׁתּוֹ **חַנָּה** כִּי הָיָה הֵיטֵה אָם כָּל חַיִּי". כאן אנו מגלים את המכנה המשותף השני לשתיהן, **חנה** היא אימם של כל בני האנוש, אך **שרה** אימנו, היא האם היהודייה הראשונה, אימו הראשונה של עם ישראל. כאשר עושים בבית-כנסת "מי שבירך" לחולה שאינו נוכח, ושם אימו אינו ידוע, יש המוסיפים לשמו "בן **חנה**" ויש המקפידים להוסיף "בן **שרה**" דוקא.

אם השורש לשמה של **חנה** הוא עובדת היותה "**אם** כָּל חַיִּי", אז יש מקום לשאול, מדוע אפוא לא נקראה בשם **חנה**, שם המייצג נאמנה את **החיות**? ומדוע מוזכר מתן השם החדש, דווקא אחרי חטא עץ-הדעת, ולא בסמוך להולדתו של קין, כאשר **חנה** הופכת להיות **אם**? ונראה לכאורה, שיש בשם **חנה** גם טעם לפגם, המזכיר את הכישלון שלה, בחטא עץ-הדעת. החטא בו כשלה, הוא זה שהביא מות לעולם, "כִּי עָפָר אֶתָּה וְאֶל עָפָר תָּשׁוּב", ומתן השם **חנה**, למי שהביאה להגבלת **החיות** האנושית, עלול "לצרום" את האוזן. ניתן למצוא זיקה נוספת בין השם **חנה** ובין העובדה שהתפתחה לעצתו של הנחש. הדבר כמו מרומז בכך שנחש, קרוי בארמית - **חַנְיָא**. בהקשר זה של **החיות** אנו רואים אצל **שרה** היפוכם של דברים. כאשר המלאך מבשר לאברהם על הולדתו העתידה של יצחק, לאחר שנה בדיוק, הוא מתבטא בלשון, "כְּנִצָּת

חַיָּה וְהָיָה בֶן לְשָׁרָה אֲשֶׁתָּךְ. ומפתיע לגלות שעל פי ספרי קבלה, **שָׂרָה** אימנו היא בעצם גלגולה של **חַיָּה**, ולכן היא החלה לתקן, ובהצלחה ניכרת, חלק מהקלקולים של **חַיָּה**. ולכך כמו מרמז לשון הכתוב: **בְּצֵאת**, לאחר התיקונים שעשתה **שָׂרָה**, היא ראויה יותר לשם **חַיָּה** (ולתואר "אם כל חי"), מאחר שתיקנה עיוותים שפגמו ב**חיות** הרוחנית.

נציג לדוגמא כמה נקודות בהן מתקנת **שָׂרָה** את מעשיה של **חַיָּה**. כאשר **חַיָּה** יולדת את בנה הבכור, אֶת קַיִן, "וַתֹּאמֶר קָנִיתִי אִישׁ אֶת ה'". היא רואה את עצמה שותפה מרכזית עם הקב"ה בבריאתו של ה"בן-אדם" הראשון, אך את בעלה היא כמו משאירה מחוץ לתמונה. אצל **שָׂרָה** לעומת זאת, כאשר היא נוכחת בצערו של אברהם על כך שלא זכה ליורש, היא מייחסת את הבעיה לעצמה ואומרת לאברהם, "הֲיֵנָּה נָא עֲצוּנִי ה' מִלְּדָת. בֹּא נָא אֶל שִׁפְחָתִי אוּלַי אֲבָנָה מִמֶּנָּה". ואברהם מכיר בַּצִּדְקָת דבריה, ובצדיקותה, "וַיִּשְׁמַע אֲבָרָם לְקוֹל שָׂרָי". דוגמא נוספת ניתן למצוא בתחום החינוך. ל**חַיָּה** שני בנים, הגדול שבהם – קַיִן, עובד אדמה, והצעיר – הבל, רועה צאן. המחלוקת שביניהם מביאה אותם עד כדי החלטה לחלק ביניהם את כל העולם, מבלי להשאיר ולוֹא משהו משותף ביניהם. עובדה זו אינה מדליקה נורה אדומה אצל **חַיָּה** והיא אינה עושה מאומה כדי להפריד ביניהם. קַיִן מביא כמנחה זרעי פשתן פשוטים, ולעומתו הבל מביא מבכורות צאנו ומחלביהן. הקב"ה שועה אל הבל, אך אינו שועה אל קַיִן, דבר הגורר אחריו את הרצח הראשון עלי אדמות.

בדברי ההספד שלו על **שָׂרָה**, כמו מכיר אברהם, לאחר מעשה, בצדקתה של **שָׂרָה**, בוויכוח שניטש ביניהם לגבי מקומו של ישמעאל. אצל **חַיָּה** הראייה היתה חומרנית/נהנתנית, של מהרגע להרגע, "**וַתֵּרָא** הָאִשָּׁה כִּי טוֹב הָעֵץ לְמַאֲכָל וְכִי תֵאָוָה הוּא לְעֵינַיִם..." והיא מתפתה לאכול מן הפרי. אצל **שָׂרָה** לעומת זאת, פועלת כבר הראייה הרוחנית והיא צופה למרחוק, קוראת עתידות. "**וַתֵּרָא שָׂרָה** אֶת בֶּן הָגֵר הַמִּצְרִית אֲשֶׁר יֵלְדָה לְאַבְרָהָם מִצְחָק", היא רואה את זילות החיים וערכי המוסר, הטבועה בישמעאל, ומבינה שחייבים להפריד בינו ובין יצחק. היא אינה פועלת ממניעים של קנאה או של כבוד אישי, אלא היא רואה את הנזק שעתידי החיבור עם ישמעאל לגרום לבנה (ולעם ישראל בעתיד). אין מקום לחיבור ביניהם, ואף לא לשיתופו של ישמעאל בירושה "גֵּרֶשׁ הָאִמָּה הַזֹּאת וְאֶת בְּנָהּ! כִּי לֹא יִירֶשׁ בֶּן הָאִמָּה הַזֹּאת עִם בְּנֵי עִם יִצְחָק". לכך כמו רומז אברהם באמרו "דִּרְשָׁה צֶמֶר וּפִשְׁתִּים וְתַעֲשֵׂ בְחֶפֶץ כְּפִיָּה". **שָׂרָה** דרשה וחקרה את האפשרות לערבוב הזה של יצחק וישמעאל, וראתה שסופו חלילה, כסיפורם של הבל (צֶמֶר) וקַיִן (פִּשְׁתִּים), את ה**שַׁעֲטָנִי** האסור, ופעלה בדרך הנכונה "לֹא תִלְבֹּשׁ שַׁעֲטָנִי צֶמֶר וּפִשְׁתִּים יַחְדָּו".

במסגרת ה"עונש" על חטא עץ הדעת, אומר הקב"ה ל**חַיָּה** "וְאֵל אִישׁךָ תִּשְׁוֶקְתְּ וְהוּא יִמְשַׁל בְּךָ". **שָׂרָה** הצליחה בתיקון, עד שהגיעה למדרגה של "עושה רצון בעלה". תואר זה, שמייחסים רבותינו לאשת חיל, אין פירושו שהיא נשלטת, אלא בא לומר שבכוחה ומתפקידה, של אשת חיל יהודיה, לעשות (=לְבָנוֹת) את רצון בעלה, להפנות ולנתב אותו לכיוון הנכון, להעלותו על דרך המלך, מלכו של עולם. וכדי להצליח, זה אמור להיעשות בצורה בה נדמה לו שזה הרצון המקורי **שלו**. אם הוא אכן חושב כך, יבושם לו, העיקר שילך בדרך הנכונה. במסגרת העונש על חטא עץ הדעת, גוזר הקב"ה על האדם, "**בְּצֵאת** אִפְיָךְ תֹּאכַל לֶחֶם". **שָׂרָה** גומלת חסד עם האורחים שמכניס אברהם, ונותנת להם לחם "שלא **הזיעו**" בעבורו, מבלי שהשקיעו מצידם כל מאמץ. במסגרת השמעת הנימוקים לעונש, "מאשים" הקב"ה את אדם הראשון, בכך ששמע לקול **חַיָּה**, "וּלְאָדָם אָמַר כִּי שָׁמַעְתָּ לְקוֹל אֲשֶׁתְּךָ וַתֹּאכַל מִן הָעֵץ". אצל **שָׂרָה** לעומת זאת, כמו מתהפכות היוצרות, והקב"ה מצוה על אברהם "**כָּל** אֲשֶׁר תֹּאמַר אֵלֶיךָ **שָׂרָה** שִׁמַּע בְּקוֹלָהּ".

מהו סוד מעלתה של **שָׂרָה**, על פני אברהם בתחום זה ומהו ההבדל בתולדותיהם? ומסביר הרבי מליובאוויטש, שאברהם אינו אביו של יצחק בלבד, הוא גם אביהם של ישמעאל ושל שאר בני קטורה, "וְלֹא יִקְרָא עוֹד אֶת שְׁמֶךָ אֲבָרָם וְהָיָה שְׁמֶךָ אֲבָרָהם כִּי אֵב הֵמוֹן גּוֹיִם נִתְּתִיךָ". **שָׂרָה** לעומתו, היא אמו של יצחק בלבד, ומקושרת רק לצד הקדושה. ברור לה, כי הממשיך הרוחני של אברהם הינו יצחק דוקא, "כִּי בְּיִצְחָק יִקְרָא לְךָ זֶרַע", **בו** ולא באחר. ואנו רואים אכן, שלצידם של אדם ו**חַיָּה**, הורי כל האנושות, קבורים במערת המכפלה, האבות והאמהות של עם ישראל בלבד, ולא של אומות אחרות (לא ישמעאל, ואף לא גויתו של עשיו). ולכן מסובב הקב"ה את הדברים כך שהמערה נקנית לצורך קבורתה של **שָׂרָה**. וגם אברהם מאמץ את דרכה של **שָׂרָה**, פועל לאורה ומבהיר כי ישמעאל איננו שותף בירושתו, ככתוב "וַיִּתֵּן אֲבָרָהָם אֶת כָּל אֲשֶׁר לוֹ לְיִצְחָק: וְלִבְנֵי הַפִּילִגְשִׁים אֲשֶׁר לְאַבְרָהָם נָתַן אֲבָרָהָם מִתְּנַת וַיִּשְׁלַחם מֵעַל יִצְחָק בְּנֵו בְּעוֹדָנוּ חַי קְדָמָה אֵל אֲרֶץ קְדָם".

מעבר לצניעות המאפיינת אותה, הקפידה **שָׂרָה**, ושאר האמהות בעקבותיה, על שלש מצוות הייחודיות לנשים, על טהרת המשפחה, על הדלקת נרות שבת ועל הפרשת חלה. **שָׂרָה** זכתה בכך שלאחר מותה, השפעתה ניכרת עוד יותר מאשר בחייה, בצדיקותו של יצחק, ובנישואיו לרבקה, "הנכנסת לנעליה" של **שָׂרָה**, כאילו היו נעליה שלה. רבקה ממשיכה ללכת בדרכה ולאורה, וממלאת באמונה את מקומה. ואין לך **חיות** גדולה מזו בעבור **שָׂרָה**. מה שהיא זרעה, נובט, צומח ומניב פרי הילולים, "מה זרעה בחיים, אף היא בחיים". כאן באה לידי ביטוי משמעות נוספת וחשובה לשמה של **שָׂרָה**, משרש **ש.ר.ה**, במשמעות של **השראה**. **שָׂרָה חַיָּה** כי רוחה **שוֹרָה** מלמעלה ובאה לידי ביטוי בצאצאיה.

דבר חסידות

מי שרואה בעצמו מידה לא טובה, צריך להתייגע כדי לתקנה. הדבר צריך להיות נוגע עד כדי דכדוכה של נפש. אלא, שאינו צריך להיות מדוכא מזה. אדרבה: יש להיות בשמחה מכך שאפשר לתקן! (ספר השיחות – אדמו"ר הרי"צ)

שבת שלום ומבורך

חנן חסן

אם ברצונך לקבל את הגיליון ישירות, במסרון או במייל, פנה אל hhananv@gmail.com או לטלפון 052-569-9691